

Université de Sofia
«Saint Clément d'Ohrid»
Département d'Etudes romanes

Софийски университет
„Св. Климент Охридски“
Катедра Романистика

Académie bulgare des sciences
Institut de Littérature

Българска академия на науките
Институт за литература

Textes réunis
par Dina Mantchéva
et Raya Kountchéva

Съставители
Дина Манчева
и Рая Кунчева

L'Homme *Човекът*
dans le Texte *в текста*

Mélanges offerts
à Stoyan Athanassov
à l'occasion
de son 60e anniversaire

Юбилеен сборник
в чест на
Стоян Атанасов

Sofia • 2008 • София

Presses universitaires de Sofia
«Saint Clément d'Ohrid»

Университетско издателство
„Св. Климент Охридски“

*Avec le soutien
du Centre Culturel
et de Coopération –
Institut français de Sofia*

*Със съдействието
на Центъра за култура
и сътрудничество –
Френски институт в София*

institut français
София

Comité de rédaction

Редакционна колегия

Bogdan Bogdanov
Dina Mantchéva
Ivaylo Znepolski
Raya Kountchéva
Vessela Antonova

Богдан Богданов
Дина Манчева
Ивайло Знеполски
Рая Кунчева
Весела Антонова

© 2008 Dina Mantchéva
et Raya Kountchéva – textes réunis

ISBN 978-954-07-2434-8

Presses universitaires de Sofia
«Saint Clément d'Ohrid»

© 2008 Дина Манчева
и Рая Кунчева

ISBN978-954-07-2434-8

Университетско издателство
„Св. Климент Охридски“

© Baptiste Le Riot

Струва ми се, че лутанията между естетиката и политиката на двамата британски поети от XVIII в. ни поставят пред няколко важни въпроса, които комай не са загубили своята тежест и в нашето пост-пост-модерно време. Възможно ли е днес, в епохата на надделяващото инструментално знание, интелектуалците, подобно на Блейк, да привидят в някакво политическо пространство своята Франция и своя Албион (т.е. пространство, в което национализмът да бъде преодолян през спойката между естетическа визия и политическо действие)? А може би следва, подобно на Коулридж, да демистифицираме възможността за такава спойка и да се надяваме на възможно най-добра чувасемост от нашата си „висока“ камбанария? Имаме ли контрол над формите, под които се проявява политическото когато заемем подобна тясна елитарна позиция?

Библиография:

- BLAKE, William : Poetry and Prose of William Blake, ed. by Geoffrey Keynes, London : Nonesuch Press, 1927.
- COLERIDGE, Samuel Taylor : The Poems of Samuel Taylor Coleridge, ed. by Henry Frowde, London : Henry Frowde, 1912.
- COLERIDGE, Samuel Taylor : Collected Letters, vol. 3, ed. by Earl Leslie Grigs, Oxford: Clarendon Press, 1959.
- COBURN, Kathleen : Inquiring Spirit : A New Presentation of Coleridge from His Published and Unpublished Writings, New York : Pantheon Books, 1951.
- CRAFTON, Lisa Plummer : The French Revolution Debate in English Literature and Culture, Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1997.
- FRY, Northrop : „The Drunken Boat : The Revolutionary Element in Romanticism“ in Romanticism: Points of View, ed. by Robert F. Gleckner & Gerald E. Enscoe, Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1965.
- PERRY, Seamus : Coleridge and the Uses of Division, Oxford : Clarendon Press, 1999.

Съвременно преводознание и проблеми на библейския превод

Борис НАЙМУШИН
Нов български университет

Съвременното преводознание (Translation Studies) се оформя като самостоятелна дисциплина през 70-те години на миналия век, въпреки че от столетия насам многобройни преводачи и мислители изказват теоретични и практически виждания относно отделните проблеми на преводаческата дейност (за повече подробности вж. напр. Снел-Хорнби 1988, Льофевр 1992, Венути 1995, Щайнер 1998 и др.). С развитието на „културните изследвания“ (Cultural Studies) в Западна Европа и САЩ, които обръщат особено внимание върху проблемите на личността в обществото, равнопоставеността на културите, правата на малцинствата, алтернативите на доминиращата култура (вж. напр. Кросбърг и др. 1992 или Дюринг 1993), преводознанието се оформя като интердисциплинна област, обединяваща подходите на езиковедството, културологията, антропологията, психологията, историята и други хуманитарни науки. Новата наука официално се ражда през 1976 г. по време на Колоквиума по литература и превод в Льовен (Белгия), а името си тя получава през 1978 г., когато Андре Льофевр в Приложението към сборника статии от Колоквиума предлага названието „Translation Studies“, за тази дисциплина, която да се занимава с проблемите, възникващи в процеса на създаване и анализиране на преводи (Баснет 2002).

На Пиер Франсоа Кайе, френски писател, преводач и теоретик на превода, а също така и дългогодишен председател на създадената от него Международна федерация на преводачите (FIT), се приписва авторството на определението на XX век като „векът на превода“. За развитието на преводаческата дейност и преводознанието допринася и огромният световен пазар на превода, който в момента се оценява на повече от 10 милиарда британски лири годишно. В духа на теорията за цикличността на историята може да се отбележи, че в разволя на европейската цивилизация има и друг период, също така наричан „век на превода“, и това е XII век, когато в Испания процъфтява прочутата

Толедска преводаческа школа от арабски, благодарение на която „варварската“ ранносредновековна Европа се запознава със старогръцката наука и философия. От друга страна, това запознаване, наред с многото положителни моменти, привнася в западноевропейската християнска цивилизация и силна струя на античния езически мироглед, който активно започва да се проявява към края на Средновековието и началото на епохата на Ренесанса. Според други, „златният век на превода“ в историята на европейската цивилизация е XV-XVI век, когато се подготвя почвата за Реформацията и започват да се правят преводи на Светото писание на народни езици. Както подчертава известният швейцарски критик и изследовател в областта на превода Едмон Кари, ролята на преводача е да служи като инструмент на хуманизма, мира и прогреса (Кари 1965, с. 181). В друга своя книга, обаче Кари задава въпроса дали Реформацията не е била преди всичко „един скандал между преводачите“ (Кари 1963). Трябва да признаем, че този „скандал“ е имал много сериозни последици за Европа и света, така че е полезно да се помисли върху това какви последици може да има за нас още един, пореден „век на превода“ в епохата на глобализацията и информационните технологии.

В известната си книга, посветена на историята на превода на Запад, Л. Дж. Кели твърди, че историята на света може да бъде разказана чрез историята на превода и че без превода нямаше да има история на света (Кели 1979). Символично е също така, че проф. Тео Херманс от University College London (Великобритания) и Убалдо Стекони от „Преводаческа служба на Европейската комисия“ дават на съвместния си доклад в рамките на семинара „Срещна между теорията и практиката“ („Theory meets Practice“ seminar) заглавието „Преводачи като заложици на историята“ (Херманс и Стекони 2002). Именно в духа на този подход смятам, че историята на преводите на Светото писание и функционирането на тези преводи в дадено общество дава ценни сведения за социалния живот на това общество, за светогледа на хората и промените в менталитета им. Така, политически коректните преводи и преразкази на Библията, които масово започват да се появяват в западното общество през втората половина на XX век, са израз именно на определени тенденции в обществото. Те се създават в отговор на едно съществуващо търсене и имат за цел да увеличат това търсене, т.е. да провокират промени в светогледа на хората именно чрез свещените книги на християнството. Това всъщност може да се посочи и като още един аргумент, който поставя под съмнение теорията за секуларизацията, защото в епохата на научния прогрес се появяват десетки нови преводи и преразкази на Библията, както и множество изследвания, посветени на проблемите именно на библейския превод (вж. напр. Брус 1978, Найда и де Ваард 1986, Мещгер 2001, Дейниел 2003, Райкън 2002, Бренър и Хентън 2002, Уилт 2003, Скорджи и др. 2003 и др.).

Във всяка област на човешката дейност има хора, които оставят трайна

следа в историята, стават основоположници на школи и течения. Така, както например всички съвременни фламенко китаристи, независимо от това дали го признават или не, са повлияни от музиката и техниката на Пако де Лусия, всички съвременни теоретици и практики в сферата не само на библейския, но и на общия превод не могат да подминат Юджин Найда и неговата теория за динамичната и формална еквивалентност. От своя страна, известният преводач и теоретик на превода Пол Нюмарк предлага концепцията за комуникативен и семантичен превод. Според него, комуникативният превод има за цел да създаде у читателя почти същото впечатление, което се създава у читателя на оригинала, докато семантичният превод се стреми да предаде точното контекстуално значение на оригинала, доколкото това позволяват семантичните и синтактичните структури на приемащия език (Нюмарк 1981, с. 39). Тази концепция практически по нищо не се различава от възгледите на Найда, който говори за динамична и формална еквивалентност (Найда 1978, с. 114–137). Разликата се състои само в това, че Найда подкрепя динамичната (комуникативна) еквивалентност, а Нюмарк – семантичния превод. В множество съвременни изследвания по този въпрос реално се говори именно за тези два основни типа превод, които биват назовани с различни термини (вж. напр. Рексрот 1961, Коен 1970, Роуз 1981, Леви 1967 и др.) Подобно положение дава основания на Пол Елингвурт, бивш преводач-консултант на Обединените библейски дружества (UBS) и редактор на излизащото два пъти годишно издание *Technical Papers for the Bible Translator* да каже, че няколко десетилетия след появата на теорията на Найда, дори и незначителни модификации на възгледите му се възприемат в теорията и практиката на библейския превод като голяма крачка напред (Елингвурт 2004).

В интерес на истината трябва да отбележим, че думите „всичко ново е добре забравено старо“ запазват правдивостта си и днес. Едно или друго откритие, един или друг пробив в науката е събитие, подготвяно от десетилетия и дори столетия изследвания, успехи и провали, от стотици знайни и незнайни учени и ентузиаста, чиито резултати лека-полека се натрупват и в един момент се появява човек, който успява да обхване с един поглед този разнороден материал и да направи обобщение, да формулира теория, да намери ефектно, запомнящо се название. Предимствата и недостатъците на двата основни преводачески подхода (*verbum pro verbo* „буквален превод“ срещу *sensus pro sensu* „превод по смисъл“) се обсъждат и през античността, и през Средновековието, и през Ренесанса, и през Реформацията, като в дискусиата участват Цицерон и Хораций, св. Йероним и Вилхелм от Мербеке, Еразъм Ротердамски и Мартин Лутер. В англоезичната традиция въпросът за това, че един превод е добър, когато неговият читател получава същото впечатление, което получава читателят на оригинала, се повдига още от А. Тайтлър през 1790 г. (Тайтлър 1790). Вероятно, по тази причина Л. Дж. Кели смята

(Кели 1979), и аз подкрепям това становище, че от времето на Цицерон не се наблюдават никакви фундаментални промени в спектъра на използваните преводачески техники и подходи. Известни, при това не особено значителни, вариации в тези подходи през вековете са резултат предимно от това, по какъв начин преводачът възприема комуникативната функция на оригинала, т.е. кои аспекти на текста – информативни или естетически – имат приоритет при превода.

От тази гледна точка подходът на Найда, както и формулираното от него противопоставяне между формална и динамична еквивалентност, е отражение на някои особености в практиката на библейския превод в най-новото време. Известно е, че от средата на XX век Библията активно се превежда на езиците на народи от т.нар. „трети свят“, което поставя сериозни проблеми пред преводачите. Акцентът започва да се слага върху достъпността на превода за хора, имащи минимална, а често и никаква представа за библейската култура. Именно за тази цел Юджин Найда формулира теорията на динамичната еквивалентност, позволяваща определени, често значителни, волности с текста на оригинала, за да се предаде смисъла на посланието на текста. Найда е работил като библейски преводач и консултант в над 85 страни при преводи на Библията на над 200 езика, така че той на практика прилага теоретичните си постановки. Противниците на подхода на Найда наричат неговата теория „богохулна“ (вж. напр. Клауд 1994), защото я оценяват от позиции, коренно противоположни на позициите на Найда, в резултат на което нещата се свеждат до „безмислена полемика по конкретни въпроси, призвана да демонстрира априорната непълноценост на опонента“ (Деснички 2001). Така, опонентите на подхода на Найда твърдят, че задачата на преводача е да се направи „точен“ превод на Библията, а след това проповедници и евангелисти да помогнат на хората да разберат посланието на Светото писание. На теория това звучи добре, но как да се постигне тази „точност“, когато в езика на съответния народ в Океания няма, например, думата „агнец“, защото на онези географски ширини овцевъдството не е развито, и какво ще обясняват евангелистите за това „нещо“, което няма как да се преведе „точно“ на този език? (Найда и де Ваард 1986). Освен това, кои ще са тези проповедници, които ще проповядват и обясняват Светото писание на родния език на местното население, кой ще ги обучава на този език и, съответно, колко пари ще струва подобно начинание? Теорията далеч не винаги се потвърждава от практиката, и именно по повод на такива случаи на американските войници им се внушава една проста мисъл, способна да спаси живота в момент на смъртна опасност, една проста мисъл, над която могат да се замислят заклетите теоретици: „If it is stupid, but it works, it isn't stupid“, т.е. ако едно нещо е заклеймено като тъпо, но работи и дава желания резултат, тогава то не е тъпо. Като продължение на тази мисъл, войниците

се научават да не забравят, че „No OPLAN ever survives initial contact“, т.е. че няма оперативен план в бойна обстановка, който да се запази в първоначалния си вид след първия контакт с противника.

Животът винаги внася свои корективи в теоретичните постановки, и работата на Найда, както и на много други активни преводачи на Библията на малки съвременни езици реално демонстрира някои от възможните начини за преодоляване на възникващите в процеса на такъв превод трудности. Иначе литературата по въпроса „за и против“ теорията на динамичната еквивалентност е огромна, но, както се казва, кучето си лае, а керванът си върви. С тази леко иронична забележка в никакъв случай не искам да кажа, че позицията на „кервана“ е „правилна“, а позицията на „кучето“ е „грешна“, просто за пореден път искам да подчертая, че спорът относно различните преводачески подходи до голяма степен има чисто теоретична стойност, т.е. всеки защитава позицията си и, съответно, отрича позицията на своя опонент, но въпреки това нови преводи се правят и се публикуват, така че участието в подобни дискусии основно носи морално задоволство на самите критици. Освен това, на теория изглежда така, че все едно целият текст на Библията се превежда в рамките само на един-единствен преводачески подход, което просто не е осъществимо. Не може да има изцяло и само „буквален превод“, защото езикът е асиметричен код и просто не е възможно на всяка дума на оригинала да съответства по една дума в превода, а освен това има и многозначни думи и т.н., така че привържениците на буквалния превод боравят с една умозрителна конструкция, която не съществува в реалността. Може да има подстрочен превод, т.е. всяка дума на оригинала да бъде преведена или обяснена, но това няма да бъде превод, който да може да се чете. По същия начин динамичната еквивалентност е похват, който се използва при необходимост, т.е. когато в оригинала има места, които представляват „преводаческа трудност“ поради културни, исторически и др. особености и, съответно, изискват друг подход (переразказ, замяна на една реалия с друга и т.н.). С други думи, не може да има и превод, изцяло направен в духа на динамичната еквивалентност, така че, ако използваме заглавието на една статия на Д. Карсън, който обсъжда „Ограниченията на динамичната еквивалентност в библейския превод“ (Карсън 1987), смело можем да говорим за ограниченията на всяка една преводаческа теория, просто защото тя е „теория“, която не е в състояние да предвиди, да обхване всички възможни случаи в практиката, а по-скоро черпи от практиката материал за обобщенията си.

Преводачеството е предимно дескриптивна наука, която разглежда вече съществуващи преводи и въз основа на този емпиричен материал прави обобщения и препоръки, които обаче не са задължителни. Когато преминем от нивото на изречението към нивото на текста, категоричността на граматичния подход избледнява. Така както в лингвистиката на текста се водят споро-

ве за дефинициите на текста и може да има голям субективизъм в оценяването на текстове, преводачеството не може да предложи нито много детайлни препоръки за създаване на качествен превод, нито напълно обективни критерии за оценка. Разбира се, съществува „Харта на преводача“, приета през 1963 г. на конгреса на Международната федерация на преводачите в Дубровник и редактирана през 1994 г. в Осло, където има следните изисквания към преводача и превода (Харта на преводача 1963):

- Всеки превод трябва да бъде верен и точно да предава идеята и формата на оригинала; запазването на тази точност представлява както морално, така и правно задължение на преводача.
- Въпреки това, не трябва да слагаме знак на равенство между верния и буквалния превод, защото верността не изключва възможността да се правят промени, имащи за цел да предадат на езика на превода, в друга държава, формата, атмосферата и вътрешният смисъл на произведението.
- Преводачът трябва добре да знае езика, от който той/тя превежда, и да владее в съвършенство езика, на който се превежда.
- По същия начин, преводачът трябва да бъде широко образован човек, добре да познава предметната област на превода и да се въздържа от работа в непозната за него област.

Както виждаме, изискванията са ясни и разумни, но когато стигаме до практическото им приложение, може да има голям субективизъм в оценката на посланието или атмосферата на произведението. Както справедливо отбелязва през 1861 г. английският поет и преводач Матю Арнолд в една своя лекция в Оксфорд, посветена на превода на Омир, няма разногласия по въпроса за това, че основната задача на преводача е да бъде верен на оригинала; проблемът възниква, когато започваме да дискутираме в какво точно се състои тази вярност (Арнолд 1861). Един век по-късно, Итамар Евен-Зохар и Гидеон Тури, изтъкнати съвременни изследователи в сферата на преводачеството, отбелязват, че въпреки нарастващия интерес към областта на превода и стремсжа на учени от различни области (езиковедство, литература, антропология, социални науки) да използват превода като поле, където могат да изпробват свои теории и хипотези, все още не съществува „завършена или готова за използване теория на превода“ (Евен-Зохар и Тури 1981). Това, което всъщност може да се направи, е да се анализира самият процес на превода, да се види как тече мисълта на преводача и защо той избира едно или друго преводаческо решение, по какъв начин преводачът наистина пресъздава дадена творба в едни нови езикови, национални, социални и исторически условия, различни от условията, при които е създадена оригиналната творба. Именно по тази причина един превод, и, в по-широк смисъл, всяко произ-

ведение на изкуството, може да получи доста противоречиви оценки, което често наблюдаваме, да речем, в сферата на литературата и изкуството.

Струва ми се, че тази констатация на Итамар Евен-Зохар и Гидеон Тури някак си имплицитно предполага, че създаването на една завършена теория на превода по принцип е възможно, но просто все още не е осъществено. В една по-късна своя работа, озаглавена *Дескриптивното преводачеството и отвъд него*, Г. Тури изтъква, че преводачеството все още е в начален етап от развитието си и че усилията, насочени към оформянето на това направление като истинска наука, все още не са дали желаните резултати (Тури 1995). За тази цел, твърди той, трябва да бъдат формулирани „законали преводаческо поведение“, защото всяка истинска наука се характеризира с търсене на закони, регулиращи разволя на нейния предмет. Само по този начин преводачеството можело да излезе извън рамките на дескриптивния подход. Тук, според мен, въпросът е в това дали преводачеството по принцип може да стане нещо повече от една дескриптивна наука и да има завършен характер във вид на конкретни „законали“, които да ръководят преводаческата дейност. Моят отговор на този въпрос е по-скоро отрицателен, т.е. смятам, че в сферата на общите изисквания към превода едва ли има какво да се добави към по-горната формулировка на Международната федерация на преводачите. Надявам се, че едва ли някой би могъл сериозно да мисли, че е възможно да има преводачески закони от типа „В ситуация А, направи това, в ситуация Б направи онова и т.н.“ Ако процесът на превода можеше да бъде описан в рамките на ясни закони и правила, отдавна трябваше да имаме съвършени компютърни програми, които изцяло да заменят човека както при писмен, така и при устен превод. Очевидно, подобни съвършени „заменящи човека“ програми (все още?) не съществуват, поради което европейските институции продължават да набират стотици щатни и хонорувани преводачи от новите страни-членки на ЕС, а наличният софтуър позволява да се извършва единствено *computer-assisted translation* (CAT), т.е. „превод, подпомаган от компютър“, където интелектуалната дейност е приоритет на човека, а компютърът реално не е нищо друго от една база данни, която не е в състояние да предложи преводаческо решение, което не е заложено в нея от човека.

Нещо повече, ако продължим сравнението с граматиката на книжовния език, дори и тази прескриптивна, задължителна за изпълнение система се намира в процес на постоянно развитие. По думите на Лайбниц, вечен мир е възможен само на гробището, т.е. завършеността на една система предполага, че тя вече не функционира. Така, например, може да се каже, че граматиката на древноегипетския език, доколкото ни е известна от запазените текстове, е завършена система. Ако една функционираща система се обяви за завършена, тя по необходимост ще се превърне в тоталитарна, която ще нагажда всички елементи от обкръжаващата действителност към ограниче-

ния брой теоретични постановки в нея. Стремежът на много теоретици на превода в миналото да формулират изискванията към една универсална еквивалентност на превода завършва с неуспех, защото такава еквивалентност просто не може да съществува. Всеки превод се прави от определени хора, с определени цели и за определена аудитория, така че във всеки конкретен случай има своя, частна преводаческа еквивалентност, зависеща от различен брой фактори, които са предимно неезикови по своя характер. Именно по тази причина смятам, че не е възможно да има завършена теория на превода и всеки стремеж към подобно „завършване“ неизбежно ще доведе до сериозна криза в сферата на преводаческото. По същия начин не е постигнат позитивен резултат в разработването на лингвистиката на текста като „граматика на текста“, която по подобие на граматиката на езика да описва правилата за създаване на текстове. Лингвистиката на текста също така си остава една предимно описателна дисциплина, която анализира текстове въз основа на определен набор от критерии, но препоръките ѝ носят много общ характер. Изучаването на лингвистиката на текста или на теорията на литературата и усвояването на теоретичните постановки в никакъв случай не гарантират, че съответното лице ще създава високохудожествени прозаични или поетични текстове. По същия начин изучаването на теорията на превода само по себе си не създава добър преводач, както дълбокото познание на теорията на музиката и хармонията сами по себе си не раждат талантиви композитори. Дори в сферата на правото, където бихме могли да очакваме максимална яснота и еднозначност на разпоредбите на закона, има закони и има подзаконовни актове, които тълкуват закона за целите на практическото му прилагане. Как тогава една дейност, която по дефиниция е основана върху избора като основополагащ принцип, да бъде вкарана в рамките на „закони“? В известен смисъл Тури сам имплицитно отрича възможността да има ясни закони в преводаческата дейност, когато на друго място отбелязва, че традиционният подход към проблема за преводаемостта трябва да бъде преразгледан и вниманието да бъде насочено към това при какви условия и по какъв специфичен начин преводачното изречение/текст „Б“ може да бъде обвързано с оригиналното изречение/текст „А“ (Тури 1981, с. 4). Подобен подход тръгва от преводачния текст, като реално би трябвало да се опитва да обясни мотивите на преводача за избор на едно или друго решение, т.е. акцентът не е върху „универсалните закони“ на превода, а върху предполагаемите мотиви и намерения на преводача.

Развоят в подходите към превода през последните десетилетия е в очевидна връзка с разволя на съвременната западна културология, която, както бе отбелязано по-горе, поставя акцента върху проблемите на личността в обществото, равнопоставеността на културите, правата на малцинствата, алтернативите на доминиращата култура. На тази основа през 70-те години

на миналия век се зараждат и постколониалните изследвания (Postcolonial Studies), които разглеждат взаимоотношенията между Европа и бившите ѝ колонии (Саид 1979, Ашкрофт, Грифитс и Тифин 1989 и др.) от гледна точка на опита и постколониалната идентичност на социално, политически и културно потиснати групи, отразени в литературата и изкуството. Преводът също започва да се разглежда през призмата на идеите на културните изследвания, постколониализма и феминизма, в резултат на което се говори за особеностите на „постколониалния превод“. В книги със символични заглавия като „Преводът и властта“ (Тимочко и Генцлер 2002) и „Преводът и империята“ (Робинсън 1997) се изтъква, че преводът е комплексна дейност в реални социални и политически условия, където се преплитат интересите на различни групи хора, в резултат на което преводът се е използвал като оръдие за постигане на културно превъзходство, създаване и поддържане на империи. От тази гледна точка е напълно обяснимо вниманието към превода на Библията и стремежът тези преводи да бъдат приспособени към интересите и нуждите на онези социални и/или етнически групи, които се чувстват потиснати в рамките на традиционната западна култура. Затова в постколониалните теории на превода са широко застъпени и такива подходи като деконструктивизмът и феминизмът (вж. напр. Дейвис 2001, Саймън 1996, фон Флоту 1997, Масардис-Кини 1997 и др.). Така например в едно съвременно издание на Евангелието от Лука се казва, че в коментарите си преводачът се е опитал да представи не само традиционната интерпретация на текста, но и такива алтернативни подходи като феминизмът и деконструктивизмът (Найт 1998). Феминисткият подход към теорията и практиката на превода се оформя успоредно с общото развитие на феминизма и gender изследвания. Акцентът е върху политическата роля на езика и превода в обществото, етическите проблеми на превода и значението на културните и gender различия. Изтъква се необходимостта да се преразгледат традиционните „сексистки“ метафори, описващи превода, като например *les belles infidèles* „красивите неверници“, както и да се погледнат по нов начин старите преводачески митове за Вавилонската кула и кутията на Пандора. В резултат на подобен подход се стига до пренаписване на традиционните текстове в духа на феминизма. Библията заема много важно място в този процес, като основните спорове се водят около т.нар. „полово-неутрални преводи“, имащи за цел да преодолеят „патриархалността“ на езика на Светото писание. Това преодоляване по необходимост води към принципа на динамичната еквивалентност. Както вече споменахме, според теорията за динамична еквивалентност, преводът на библейските текстове трябва да създава у читателя същото впечатление, което се създава у читателя на оригинала. Така например в Библията на крал Джеймс (KJV) еврейската дума „ish“ и гръцката дума „anthropos“ винаги се предават на английски като „man“, а пък гръцката дума „adelphos“ (мн. ч.

„adelphoi“) – като „brother“ (мн. ч. „brethren“) или „brotherhood“. Редакторите на New Revised Standard Version (NRSV) са на мнение, че в много случаи „ish“ и „anthropos“ означават по-скоро „human species“, „people“, а не само „adult male“ (за което в гръцки има и специална дума – „aner“), а „adelphos“ („adelphoi“) – по-скоро духовни роднини, „братя и сестри“, например, в Първо послание до Коринтяни (1:25-26). Декларираната цел на такива преводи е да се даде максимално обективно описание на библейските събития и да се покаже, как са възприемали света участниците в тях. Въпреки стремежа към максимална обективност, характерен за научното познание през ХХ век, трябва да признаем, че подобни интерпретации отразяват не друго, а представата на съответния интерпретатор за това, как хората от онази епоха са възприемали събитията, на които са били наблюдатели или участници (срв. Десницкий 2001). По същия начин психолозите понякога твърдят, че ние се различаваме от животните, защото знаем, че говорим. Но това не е нищо повече от едно предположение, тъй като ние не знаем със сигурност по какъв начин животното „преживява“ своята система на комуникацията (срв. Рамишвили 1982, с. 210). Когато в гръцкия текст на Новия завет пише «братя», а ние го превеждаме на английски «братя и сестри», ние всъщност формулираме предположение за това, че съответният новозаветен автор е имал предвид именно такава «инклузивност», която обаче не е изразил експлицитно въпреки наличието на думата «сестра» в гръцкия език.

Този подход всъщност е пример за това как, въпреки вече упоменатата теза за секуларизацията, библейските текстове продължават да бъдат в центъра на общественния дискурс. Така например редица анализатори отбелязват, че по време на администрацията на президента Роналд Рейгън има тенденция към определен политически прочит на книгата на пророк Даниил и Откровението на Йоан, който има за цел да оправдае твърдата външна политика на САЩ (вж. напр. Готвалд 2002). Библията продължава да бъде в центъра на тъй наречените „културни войни“ (culture wars), свързани с проблемите на обществото, семейството, социалните роли на мъжа и жената, абортите, хомосексуалността и т.н. Всеки нов превод, всяка нова редакция на Библията в съвременните условия представлява израз на определени становища по тези важни въпроси и се превръща в инструмент за прокаране на определени обществени позиции и изграждане на идентичности.

Библиография:

- ARNOLD, Mathew: „On Translating Homer. Three Lectures Given at Oxford“, E-Texts for Victorians. E-text Editor: Alfred J. Drake, Ph.D, 1861.
www.ajdrake.com/etexts/texts/Arnold/Works/on_translating_homer.pdf
- ASHCROFT, B. GRIFFITHS, G. and TIFFIN, H.: The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures. London and New York: Routledge, 1989.
- BASSNETT, S.: Translation Studies (New Accents). Routledge ; 2 edition (July 2002).
- BRENNER, A. and Jan Willem Van Henten: eds. Bible Translation on the Threshold of the Twenty-First Century: Authority, Reception, Culture and Religion. London: Sheffield Academic Press, 2002.
- BRUCE, Frederic F.: The History of the Bible in English. (3rd revised edition of The English Bible: A History of Translations.) London: The Lutterworth Press / New York: Oxford University Press, 1978. Pbk. Reprinted: 2003.
- VENUTI, Lawrence: The Translator's Invisibility. A History of Translation. Routledge: London and New York. 1995.
- VENUTI, Lawrence: The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference. Routledge, 1998.
- GOTTWALD, Norman K.: „Biblical Scholarship In Public Discourse“ in *Biblical Interpretation: A Journal of Contemporary Approaches*, Volume 11, Numbers 3-4, Brill Academic Publishers, 2003, p. 555-565(11).
- DAVIS, Kathleen: Deconstruction and Translation. (Translation Theories Explained Vol. 8, ed. Anthony Pym), St. Jerome Publishing, Manchester, UK & Northampton, MA, 2001.
- DANIELL, David: The Bible in English: Its History and Influence. Yale University Press. September 1, 2003.
- DESNITSKY, Andrei: Bible Translation as Literary Translation. Article based on papers presented by the author at a joint conference of the Institute for Bible Translation and the Russian Academy of Sciences in Moscow, December 1999, and at the UBS Triennial Translation Workshop at Málaga, Spain, June 2000.
http://www.desnitskie.narod.ru/Andr_Articl/LiteraryTranslation.htm
- ДЕСНИЦКИЙ, Андрей: „Форма – значение – истолкование: размышление о библейском переводе“, in МИФ 7: *ἀποθέωσις* / На акад. Димитри Сергеевич Раевски. / Ред. Мария Побрева и др. – София: НБУ, 2001.
http://www.desnitskie.narod.ru/Andr_Articl/RaevskyFestsch.htm
- DURING, S.: ed. The Cultural Studies Reader. Routledge, N. Y., L., 1993.
- EVEN-ZOHAR, Itamar and TOURY, Gideon: „Introduction“. In Translation Theory and Intercultural Relations, Even-Zohar, Itamar and Toury, Gideon, eds. 1981. [A special issue of Poetics Today], II, 4: v-xi.
- ELLINGWORTH, Paul: Review of Bible Translation: Frames of Reference edited by Timothy Wilt. Evangelical Quarterly. Oct. 2004, Vol. 76, Issue 4, p. 351-353.
- CARY, Edmond: La traduction dans le monde moderne. Geneva, Georg & Cie. 1956.
- CARY, Edmond: Les grands traducteurs français. Genève, Georg, 1963.
- CARSON, D. A.: „The limits of dynamic equivalence in Bible translation“ in Notes on Translation 121: 1-15.
- KELLY, Louis G.: The True Interpreter: A History of Translation Theory and Practice in the West. New York, 1979.
- CLOUD, David W.: „Modern Bible Versions“, 1994, in
<http://www.wayoflife.org/articles/modern2.htm>
- COHEN, J. M.: „Dr. Waley's Translations“ Madly Singing in the Mountains. New York: Walker, 1970, p. 29-36.

- CROSSBERG, L., NELSON, G. and TREICHLER, P.: eds. Cultural Studies. Routledge, N. Y., L., 1992.
- LEVY, J.: „Translation as a Decision Process.“ To Honor Roman Jakobson. The Hague: Mouton, II, 1967, p. 1171-82.
- MASSARDIER-KENEY, Fr.: „Towards a Redefinition of Feminist Translation Practice“ in The Translator, 1997, 3, (1), p. 55-70.
- METZGER, Bruce M.: The Bible in Translation: Ancient and English Versions. Baker Academic, 2001.
- НАЙДА, Ю.: „К науке переводить. Принципы соответствий, Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. М., 1978, с. 114-137.
- NIDA, Eugene and WAARD, Jan de: From One Language to Another: Functional Equivalence in Bible Translation. Nashville, Thomas Nelson, 1986.
- KNIGHT, Jonathan Morshead: Luke's Gospel. Taylor & Francis Ltd. 1998.
- NEWMARK, P.: Approaches to translation. Oxford, Pergamon Press. 1981.
- RYKEN, Leland: The Word of God in English: Criteria for Excellence in Bible Translation. Wheaton, IL, Crossway Books, 2002.
- РАМИШВИЛИ, Гурам: „Език и култура“ in Осиятински, В.: 28 интервюта със световноизвестни учени. София, 1982, с. 208-218.
- REXROTH, Kenneth: „The Poet as Translator“ in The Craft and Context of Translation. University of Texas Press, 1961.
- ROBINSON, Douglas: Translation and Empire. (Translation Theories Explained series ed. Anthony Pym), Manchester, UK, St. Jerome Publishing, 1997.
- GADDIS, Rose, Marilyn: „Translation Types and Conventions“ in Translation Spectrum. Albany, NY: State University of New York Press, 1981, p. 31-40.
- SAID, Edward: Orientalism. New York, Vintage, 1979.
- SIMON, Sherry: Gender in Translation. London, Routledge, 1996.
- СКОРДЖИ и др.: The Challenge of Bible Translation: Communicating God's Word to the World. Edited by Glen G. Scorgie, Mark L. Strauss, and Steven M. Voth. Grand Rapids: Zondervan, 2003.
- SNELL-HORNBY, Mary: Translation Studies: An Integrated Approach. Philadelphia: John Benjamins, 1988.
- SNELL-HORNBY, Mary: The Professional Translator of Tomorrow: Language Specialist or All-round Expert. Teaching Translation and Interpreting: Training, Talent and Experience. Amsterdam: Philadelphia, 1992.
- TYTLER, Alexander: Essay on the Principles of Translation. 1790.
- TYMOCZKO, Maria and GENTZLER, Edwin: eds. Translation and Power. University of Massachusetts Press, 2002.
- TOURY, Gideon: „Translation Theory Today“ in Poetics Today, Vol. 2-4 (1981), p. 1-7.
- TOURY, Gideon: Descriptive translation studies and beyond. Amsterdam: John Benjamins, 1995.
- WILT, Timothy: ed. Bible Translation: Frames of Reference. Manchester, UK & Northampton MA: St. Jerome Publishing, 2003.
- von FLOTOW, Luise: Translation and Gender: Translating in the 'Era of Feminism'. St. Jerome Publishing/University of Ottawa Press.
- The Translator's Charter. FIT. <http://www.fit-ift.org/en/charter.php>
- HERMANS, Theo and STECCONI, Ubaldo: „Translators As Hostages Of History.“ A provisional printed version of the speech given by the authors in Luxembourg and Brussels on 17 and 18 January 2002 in http://www.ucl.ac.uk/dutch/pdf%20files/2001_01_18_history.pdf
- STEINER, George: After Babel: Aspects of Language and Translation. Oxford University Press, USA, 3 edition. 1998.

La traduction comme miroir du rapport à l'identité nationale et à l'altérité en France et en Bulgarie

Marie VRINAT-NIKOLOV
INALCO

Pourquoi le choix de la culture française et de la culture bulgare comme emblématiques d'un certain type de rapport à l'altérité manifesté dans et par la traduction? Il y a à cela plusieurs raisons. Ce sont deux États-Nations, l'un catholique, l'autre orthodoxe, l'un à l'ouest de l'Europe, l'autre à l'est, qui se forment l'un dans l'orbite latine, l'autre dans celle de Byzance, dans des conditions un peu similaires et dont la langue-culture se constitue à peu près au même moment, soit au IXe siècle, si l'on prend pour point de départ d'un côté les «Serments de Strasbourg» en 842, de l'autre la création de l'alphabet glagolitique par Constantin-Cyrille le Philosophe aux environ de 862.

Durant le Moyen Âge, la politique culturelle de leurs souverains respectifs présente des similitudes, de même que les *topoi* exprimés par les traducteurs sur leur projet traductif et leur pratique qui, dans les deux cas, se caractérise par le respect de l'esprit plutôt que de la lettre (rappelons que, de l'Antiquité au XXe siècle, la pensée sur la traduction se meut forcément entre ces deux pôles, d'un côté la lettre ou forme, de l'autre l'esprit ou sens ou contenu). Mais les conditions dans lesquelles se constituent ces deux cultures au cours des siècles se distinguent de plus en plus radicalement: on connaît le prestige, voire l'ascendant, que prend peu à peu le français et sa culture au sein de l'Europe jusqu'au XVIIIe siècle, tandis que l'État bulgare est vaincu au XIVe siècle par les Ottomans et devient l'une des provinces chrétiennes de ce vaste empire. D'un côté, donc, culture dominante, de grande diffusion, de l'autre culture dominée, «langue modime», selon l'acronyme nouvellement forgé par l'Union européenne¹.

Partant donc de l'ouvrage capital d'Antoine Berman sur la culture et la traduction dans l'Allemagne romantique², notamment du schéma qu'il propose concernant le type de rapport qu'une culture peut entretenir avec la langue maternelle et

¹ Moins Diffusé et Moins Enseigné.

² Berman, A., *L'Épreuve de l'étranger*, Paris, Gallimard, 1984.